

Constantin STERE

ÎN JURNALUL LUI EUGEN IONESCU

Eugen Ionescu împreună cu Barbu Brezianu
în grădina Cișmigiu (1936).

SORTII IMPREVIZIBILI NE-AU SCOS ÎN CALE patru file rupte dintr-un vechi, vărzuț caiet de dictando: patru pagini dintr-un jurnal relatînd cîteva ceasuri din viața a doi oameni, a doi scriitori ce s-au întîlnit într-o bună zi dintr-un trecut redevenit prezent, într-o iarnă de acum patruzeci și doi de ani.

Acest « timp înghețat » (cum spunea Mircea Eliade) astfel miraculos salvat de la deplina uitare,

se redeschide vii, dezghețat și sprintar ca un limpede izvor sub soare.

Sîntem în ziua de 18 octombrie 1935.

Gazdă este Constantin Stere. Musafir și « grefier-psihiatru » al acestei scene, reporterul Eugen Ionescu; el împlinise atunci 26 de ani (iar dacă ar fi să-i numărăm după micul Larousse, doar 23); în timp ce Constantin Stere, care purta în circă, un plus de 44 de ani, deși bolnav, era un viguros septuagenar.

După o viață de aspre și zadarnice lupte, după ce — la cererea factorilor de răspundere redactase aproape în întregime Constituția României Mari — acum, în ultima lui iarnă a vieții, aproape răpus de o nedreaptă, inegală trîntă politică, se retrăsese în birlogul său de flori și arbori roditori de la Bucov; se refugiase în literatură, de fapt se reintorsese la literatură cu mîntea doldora, răscolită de amintiri, de peisaje siberiene ori bucolice, de amintiri despre oameni ce își încruciau gîndurile bune cu cele afurisite. Din păcate, Constantin Stere nu avusese tîria să se rupă mai devreme și cu desăvîrșire din arena politică: «m-am convins astăzi însă — scria el la 16 aprilie 1908 — că nu mai pot fi util în această sferă, că politica mă stingherește în activitatea cultural-națională și literară, unde nu pot fi înlocuit în împrejurările de față de nimeni¹».

Postul insufletitor și cititor al revistelor „Evenimentul literar” (1893), „Viața Romînească” (1906), apoi, în timpul primului război mondial, al incriminatului ziar „Lumina” (1917) — era mai mult un geniu oral și un puternic geniu dramatic. Fiul lui ne istorisea cu cîtă ușurință și cît farmec vorbea; în schimb «se așeza greu la scris»²; el nu mai avea răbdarea și pacea să stea la masa de lucru, să ia condeiul, să scrie, să rescrie și șlefuiască miile de pagini ce alcătuiau romanul său fluviu: În preajma revoluției. «Mina lui de tîrîină ostenise» — o spunea însuși Stere; iar la Bucov romancierul dicta zilnic, navalnic, unor scribi³ care abia puteau prîdi să aștearnă pe hîrtie imensul șuvoi de cuvinte ce avea să umple cele opt volume rămase pînă la urmă fără săfirșit.

Interlocutorul lui Stere din acea zi avea să fie Eugen Ionescu. Acesta, după notabile apariții prin periodicele bucureștene, debutase în 1931 cu o plachetă de poezii de o fermecătoare naivitate, intitulată Elegii pentru fîntele mici⁴. După acest debut sfios, Eugen Ionescu, — trei ani mai tîrziu — dărimînd mai mulți idoli dintr-o dată, dar susținut cu vigoare de către profesorul Tudor Vianu, cucerește în ciuda unor proteste, premiul acordat de Fundațiile regale tinerilor scriitori needitați, pentru volumul său de esecuri: Nu. (1934)

¹ Z. Ornea, *Din tumultul activității mele politice*, în „Manuscriptum”, nr. 2/1976.

² Gheorghe Stere: *Constantin Stere «a fost un om tumultuos cu o viață tumultuoasă»*, „Manuscriptum”, nr. 3/1975.

³ Publiciștii G. Leoveanu și Horia Roman.

⁴ Carte tipărită la editura „Cercului analelor române” de profesorul Ion Grigorescu, directorul „Ateneului N. Iorga”.

19 Oct. 1935. Jari, l'am rencontré po Constantin Stere. É mbe nă-i tudie în francezele românele „în preajma revoluției”, — de o înțelegere literară, de altfel, mă îndrăiesc. Însă nici nu le-am citit complet. Are un cap interesant, de „bătrân socialist”, inteligent. După fotografii, m'araptesem să văd să aiba o figură mai lată și mai aspră, mai virilă, mai înaltă, mai înaltă și în ins mai spătos. Dar are față mai mult lungă, subțire, slabă. Stătea pe scaun, dar pare adus din umeri. Et stătea puțin bestă în vorbă, pantalonul puțin prea ridicat deasupra gheții în ureche, și i se vedea un ciurap negru, de bombac, pe gamba nescutată. Scamăni cu fanat într-un fel (cu fotografii) și servos.

— Cît timp și trebuie dormitul cu în brațu: „în volum” — nu s'întrădebat.

Și răspund că tot în trebuie dormi Romi.

— „Bună luni? Și mult! Văzîndu-mă pentru că să văd ai opere întregi, și-ar trebuie să-mi am în jumătate! Malt! Gîndeste-te că dormitul și pare să ai infinitul înaintea dormitale. Dar zilele mele sunt numărate, și eu mă grăbesc.”

Canica asta mi-a plăcut și mi l'a făcut simpatic.

Eugen Ionescu, care știa încă din copilărie la perfecție limba lui Jarry și devenise titularul catedrei de franceză la liceul Sfîntul Sava (pe care în 1928 îl părăsise ca bacalaureat) — era bun prieten cu nepotul lui Constantin Stere, Ghiță Ionescu; iar acesta n-a pregetat să-și aducă amicul în fața unchiului care vroia să-și vadă repede și bine tîlmăcit romanul, atît în nemtește cit și în francezește. Pentru această ultimă versiune, Ionescu era, desigur, omul cel mai potrivit. Scena se petrece, așadar, la 18 octombrie 1935, deci numai la cîteva luni înainte de moartea lui Constantin Stere. Lupta să recupereze timpul pierdut; nu mai avea vreme de adăstat. Simțea — și nu se înșela — cum viața i se scurge vertiginos printre degete. Scriitorul își cravașa tot anturajul: pe secretarii care îl părăseau, nepuțin prîdi cascada verbală a dictatorului; pe dactilografa ce primea avalanșa de manuscrise; il bom-

barda cu scrisori și pe Topirceanu care — în grai moldovenesc — și nu știm cât de nimerit — stiliza prima versiune a romanului.

În acest ritm năvalnic, Stere tocmai intrase (după o expresie ardelenescă, atunci la modă) în «pertractări» cu diverse case de editură din străinătate, care solicitau, la rindul lor, mostre traduse; și desigur bine traduse.

Rodica și Eugen Ionescu, alături de Barbu Brezianu (Moulin, 1973).

În această stare de spirit s-a desfășurat întrevederea lui cu Eugen Ionescu.

Dintru început Stere i-a fost drag. L-a înțeles. L-a măsurat mai întâi din creștet și pînă în tălpi: «stătea picior peste picior, pantalonul puțin prea ridicat deasupra ghetei cu ureche și i se vedea un ciorap negru, de bumbac, pe o gambă uscată».

18 oct[ombrie] 1935

Ieri, l-am cunoscut pe Constantin Stere. E vorba să-i traduc în franțuzește romanele *În preajma revoluției*, — de a căror valoare literară, dealtfel, mă îndoiesc. Dar nici nu le-am citit complet.

Are un cap interesant, de «bătrîn socialist», inteligent. După fotografii, m-așteptasem să aibă o figură mai lată și mai aspră, mai virilă sub ochelari. El însuși, m-așteptasem să fie un îns mai spătos. Dar are fața mai mult lungă, subțire, slabă. Stătea pe scaun, dar pare adus din umeri. Stătea picior peste picior, pantalonul puțin prea ridicat deasupra ghetei cu ureche, și i se vedea un ciorap negru, de bumbac, pe o gambă uscată. Seamănă cu Panait Istrati (cel din fotografii). E nervos.

Spectrul asfințitului și gândurile negre îl răvășeau, pe Constantin Stere care își aducea aminte:

— «Ehei! Am fost varvar!» «Am fost zămă, am fost leu!»

Paradoxal pentru un bucureștean din generația lui — alesul traducător începuse și el să fie cutreierat de iminența morții, transmutînd acest gînd obsesiv, din simplă, irezolvabilă problemă, într-un mod de trăire la margine de hău. Întîlnirea Stere-Ionescu s-a petrecut astfel sub zodia zorului și a spaimei de moarte, și convorbirea, ca și antanta dintre ei, s-a încheiat pe acest fundal.

Viitorul dramaturg, cucerit de farmecul bătrînesc al personajului tragic, a redat scena într-un dialog alert, asemuitor unui fragment dintr-o piesă de teatru jucată în perspectivă cernită ce pune astfel în relief personalitatea ambilor actori.⁵

Aceste pagini sînt cu atît mai însemnate, cu cît aruncă noi lumini nu numai asupra lui Constantin Stere în ajun de sfîrșit, ci și asupra lui Eugen Ionescu, obsedat de moarte încă din tinerețe — fapt oglindit atît în literatura lui autobiografică — Jurnal în fărîme (1967) — cît și în eseuri, dar mai ales în opera lui dramatică.

Eugen Ionescu îl înfruntă pe Constantin Stere, care «moșnegește» caută să și-l apropie.

În ciuda anilor care îi despărțeau, îi aflăm astăzi foarte aproape, într-o tragică, neabătută consonanță

Barbu BREZIANU

⁵ Într-un interviu luat mai devreme cu trei ani, G. Călinescu culegea aceleași impresii ascultînd cum glasul «profund răscolitor, de o tristețe indiciabilă ne cîntă /... D. Stere joacă, mimează, ia pe rînd diferite glasuri, expresii, aprinzîndu-se succesiv de pasiuni diferite /... în mijlocul odăii transformate în scenă», G. Călinescu, *Patru ore cu D. Const. Stere*, în „Adeverul literar și artistic”, 1932, nov. 6.